

Тема 3. Державне регулювання соціального страхування

3.1. Загальні положення про нагляд та контроль у системі соціального страхування

3.1.1. Організація державного нагляду

Правовою основою всієї політики і практичних заходів, що здійснюються Фондом соціального страхування України, є Конституція України, Кодекс законів про працю та інші акти законодавства, відповідні урядові постанови і власні постанови Фондів.

У Конституції України (розділ II “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина”, ст. 46) зазначено: “Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення...”.

Нагляд за діяльністю цільових страхових фондів загальнообов’язкового соціального страхування здійснює Спостережна рада. Спостережна рада здійснює контроль за виконанням статутних задач та цільовим використанням коштів відповідним фондом із загальнообов’язкового державного соціального страхування (ЗДСС). З цією метою у склад Спостережної ради входять представники від застрахованих громадян та держави.

Тема 3. Державне регулювання соціального страхування

Державний нагляд здійснює спеціально уповноважений Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади.

Нагляд за виконанням страховиками та страхувальниками законів України з ЗДСС, інших нормативно-правових актів здійснює держава.

Страховики та страхувальники зобов’язані надавати посадовим особам органів державного нагляду за діяльністю страховиків всі документи та довідки, необхідні для здійснення ними функцій контролю.

Якщо страховиком прийнято рішення з порушенням страхового законодавства, чи страхувальник не виконує вимог цього законодавства, орган державного нагляду вказує на допущені порушення та встановлює строк для їх усунення. Якщо у цей строк страховик або страхувальник не усуне порушення, незаконне рішення скасовується органом державного нагляду з наступним відшкодуванням втрат за рахунок страховика або страхувальника. В строк двох тижнів страховики або страхувальники можуть оскаржити рішення органу державного нагляду у суді.

Орган державного нагляду може вимагати скликання засідання правління цільового страхового фонду. Якщо ця вимога не буде виконана, орган державного нагляду може сам скликати і провести засідання правління цільового страхового фонду.

За невиконання відповідного рішення органу державного нагляду члени правління цільового страхового фонду можуть бути позбавлені своїх повноважень.

3.1.2. Організація управління фондами загальнообов’язкового державного соціального страхування

Згідно з Законом України “Про систему оподаткування” від 18.02.1997 р. № 77/97-ВР зі змінами та доповненнями у ст. 2 та 14, збір на обов’язкове соціальне страхування віднесено до загальнодержавних податків і зборів (обов’язкових платежів), і ФССУ належать до державних цільових фондів.

Згідно з Законом України “Про збір на обов’язкове соціальне страхування” (ст. 3) Кабінет Міністрів України, відповідно до Постанови № 972 від 27.06.1998 р. та № 1351 від 31.08.1998 р.

“Про організаційні питання діяльності Фонду соціального страхування України”, затвердив “Положення про ФССУ” та “Положення про Наглядову раду ФССУ”.

Згідно з затвердженим Положенням ФССУ є єдиним органом в Україні, який у межах наданих йому повноважень здійснює керівництво і управління обов’язковим державним соціальним страхуванням. Найвищим органом фонду є його правління, яке працює на громадських засадах.

Основними завданнями фонду є:

1) забезпечення надходження та акумуляція збору на обов’язкове соціальне страхування та інших коштів, призначених для фінансування видатків на виплату допомоги з тимчасової непрацездатності, інших видів допомоги, встановлених законодавством, а також на санаторно-курортне лікування та оздоровлення працюючих і членів їх сімей;

2) контроль за цільовим використанням коштів, що знаходяться на рахунку фонду;

3) здійснення організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення виплати допомоги з соціального страхування, оплати витрат на санаторно-курортне лікування та оздоровлення працюючих і членів їх сімей; повне або часткове фінансування дитячих оздоровчих таборів, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, студентських оздоровчо-спортивних таборів і позашкільне обслуговування, часткове утримання санаторіїв-профілакторіїв, що належать професійним спілкам.

Контроль за цільовим використанням коштів соціального страхування здійснює Наглядова рада Фонду соціального страхування України, до складу якої входять представники від держави, профспілок і роботодавців.

Наглядова рада фонду діє на громадських засадах, а її члени не можуть бути одночасно членами правління зазначеного фонду.

Наглядова рада фонду:

1) заслуховує звіти правління та виконавчої дирекції фонду про підготовку та виконання бюджету фонду, дає рекомендації з цих питань;

2) заслуховує інформацію правління та виконавчої дирекції з питань виконання завдань, покладених на Фонд, та цільового використання цих коштів;

3) порушує питання щодо відповідності займаній посаді директора виконавчої дирекції відділень Фонду в Автономній Республіці Крим, обласних відділеннях, місті Києві тощо у разі виявлення грубих порушень у діяльності Фонду.

Члени наглядової ради фонду можуть брати участь у його засіданнях правління з правом дорадчого голосу.

Оформлення матеріалів засідань наглядової ради фонду та ведення її документації здійснюється виконавчою дирекцією.

Положення про Фонд соціального страхування України, Наглядову раду та її склад затверджується Кабінетом Міністрів за погодженням із профспілковими об’єднаннями України.

Управління фондами ЗДСС здійснює правління та виконавчі дирекції страхових фондів, які забезпечують визначені законами конкретні види соціального страхування.

Функції правління страхового фонду:

1. Затвердження документів, які регламентують внутрішню діяльність фонду, а також виконавчої дирекції.

2. Подання в установленому порядку пропозицій із визначення розмірів загальнообов’язкових внесків для забезпечення відповідного виду соціального страхування (за виключенням страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання).

3. Затвердження проектів річних бюджетів фонду та звітів про їх використання, порядку використання коштів за окремими витратами бюджету фонду.

4. Створення резервів для забезпечення виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам.

5. Розгляд кандидатур і затвердження їх на посади керівника виконавчої дирекції фонду та його заступника.

6. Направлення й контроль діяльності виконавчої дирекції страхового фонду та її робочих органів.

7. Визначення кадрової політики.

8. Здійснення інших функцій, передбачених статутом страхового фонду.

Виконавча дирекція страхового фонду є виконавчим органом правління фонду, який забезпечує виконання рішень правління.

Виконавча дирекція є підзвітною правлінню фонду, вона здійснює діяльність від імені страхового фонду у межах та в порядку, визначеному його статутом та положенням про виконав-

чу дирекцію, яке затверджується правлінням страхового фонду. Керівник виконавчої дирекції входить до складу правління страхового фонду з правом дорадчого голосу.

Робочими органами виконавчої влади є її відділення, страхові каси та ін.

3.1.3. Характеристика платників зборів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Відповідно до Конституції прийнято Закон України "Про збір на обов'язкове соціальне страхування" від 26.06.1997 р. № 402/97-ВР з урахуванням подальших змін.

Платниками збору на обов'язкове соціальне страхування є (ст. 1):

1) суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи та організації, об'єднання громадян, юридичні, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників;

2) філії, відділення та інші відокремлені підрозділи платників податку, зазначені у пункті 1 статті 1, що не мають статусу юридичної особи, розташовані на території іншої, ніж платник зборів, територіальної громади;

3) фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які не використовують працю найманих працівників, а також адвокати, приватні нотаріуси;

4) фізичні особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), та фізичні особи, які виконують роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими договорами, в тому числі члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок тощо.

У ст. 2 вказується, що **об'єктом оподаткування** є:

1) для платників збору, визначених пп. 1, 2 ст. 1 цього закону, — фактичні виплати на оплату праці працівників, які включають витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати та інших видів заохочень і виплат, виходячи із тарифних ставок, у вигляді премій, заохочень, у тому числі в натуральній формі, які підлягають обкладанню податком на доходи фізичних осіб. До цих витрат не належать витрати на оплату вико-

наних робіт (послуг) відповідно до цивільно-правових договорів, виплату доходів у вигляді дивідендів, процентів, а також інші витрати, які не враховуються при обчисленні середньомісячної заробітної плати для призначення пенсій, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України;

2) для платників збору, визначених пунктом 3 статті 1 цього закону, — сукупний оподатковуваний доход, обчислений відповідно до законодавства України;

3) для платників збору, визначених пунктом 4 статті 1 цього Закону, — сукупний оподатковуваний доход, обчислений відповідно до законодавства України.

Забороняється використання цих коштів не за цільовим призначенням, у тому числі на фінансування державних та інших органів, а також їх апарату.

Збір на обов'язкове соціальне страхування сплачується одночасно з одержанням коштів в установах банків на оплату праці.

Згідно зі ст. 3 збір на обов'язкове соціальне страхування платники збору сплачують на рахунок Фонду соціального страхування України. Нагляд за його фінансовою діяльністю здійснює Наглядова рада Фонду соціального страхування України.

Згідно зі статтею 4 на обов'язкове соціальне страхування встановлюються **ставки збору** у таких розмірах:

1) для платників збору, визначених пп. 1, 2 ст. 1 цього закону, — 4,0 відсотка від об'єкта оподаткування, визначеного пунктом 1 ст. 2 цього закону;

2) для підприємств, установ і організацій, де працюють інваліди, збір на обов'язкове соціальне страхування визначається окремо за ставкою 1,0 відсоток від об'єкта оподаткування для працюючих інвалідів та за ставкою 4,0 відсотка від об'єкта оподаткування для інших працівників такого підприємства. При цьому збір на обов'язкове соціальне страхування, визначений від об'єкта оподаткування для працюючих інвалідів, у повному обсязі зараховується до Фонду соціального захисту інвалідів;

3) для підприємств всеукраїнських організацій інвалідів, де кількість інвалідів становить не менше 50 відсотків загальної чисельності працюючих, збір на обов'язкове соціальне страхування визначається за ставкою 1,0 відсоток від об'єкта оподаткування для всіх працівників цих підприємств.

3.2. Соціальні послуги та їх матеріальне забезпечення

Розглянемо правову базу, на підставі якої надаються соціальні послуги та матеріальне забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування України.

На виконання пункту 7.8 Генеральної угоди між Кабінетом Міністрів України і Українським союзом промисловців і підприємців та профспілковими об'єднаннями України на 1997–1998 роки Кабінет Міністрів України прийняв Постанову “Про обчислення розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності” від 27.04.1998 року № 571.

3.2.1. Розмір призначення матеріальної допомоги

Цією постановою встановлено, що допомога при тимчасовій непрацездатності обчислюється, виходячи з загального трудового стажу працівника, і надається в таких розмірах:

а) **100%** середньої заробітної плати (доходу), обчисленої відповідно до законодавства:

– працівникам, які мають загальний трудовий стаж 8 і більше років;

– працівникам, у яких тимчасова непрацездатність настала внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання;

– працівникам, які мають на утриманні трьох і більше дітей віком до 16 років (учнів до 18 років);

– ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”;

– працівникам, віднесеним до 1–4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

– одному з батьків особи, що замінює і доглядає за хворою дитиною віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи, включаючи санаторно-курортне лікування, та потребує нагляду батьків згідно з висновком лікарської консультативної комісії медичного закладу, в якому дитина лікується чи перебуває на диспансерному обліку;

– дружинам (чоловікам) військовослужбовців строкової служби;

– працівникам із числа колишніх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, — відповідно до статті 47 Закону України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми”;

б) **80%** середньої заробітної плати (доходу) обчисленої відповідно до законодавства, — працівникам, які мають загальний трудовий стаж від 5 до 8 років;

в) **60%** середньої заробітної плати (доходу), обчисленої відповідно до законодавства, — працівникам, які мають загальний трудовий стаж до 5 років.

До прийняття Постанови КМУ № 571 від 27.04.1998 року розмір допомоги за тимчасовою непрацездатністю обчислювався, виходячи не з загального, а з безперервного стажу працівників.

Для розрахунку призначеної допомоги за тимчасовою непрацездатністю, за вагітністю та пологами, за доглядом за хворою дитиною середня заробітна плата (доход) визначається відповідно до Постанови КМУ № 100 від 08.02.1995 року “Про затвердження порядку обчислення заробітної плати” зі змінами і доповненнями, внесеними постановами КМУ від 16.05.1995 року № 348, від 24.02.1997 року № 185 та від 30.07.1999 року № 1398.

3.2.2. Період обчислення призначення матеріальної допомоги

Період, за яким обчислюється середня заробітна плата. Окрім усіх інших випадків збереження середньої заробітної плати і забезпечення допомогою у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або за вагітністю та пологами, середньомісячна заробітна плата обчислюється, виходячи з виплат за останні 2 календарні місяці роботи, що передують події, з якою пов'язана відповідна виплата. Працівникам, які пропрацювали на підприємстві, в установі, організації менше двох календарних місяців середня заробітна плата обчислюється, виходячи з виплат за фактично відпрацьований час.

Якщо протягом останніх двох календарних місяців працівник не працював, середня заробітна плата обчислюється, виходячи з виплат за попередні два місяці роботи. Якщо і протягом цих місяців працівник не відпрацював жодного робочого дня і не мав заробітку не з вини працівника, розрахунки про-

водяться виходячи з установлених йому у трудовому договорі тарифної ставки, посадового (місячного) окладу.

Виплати, що включаються у розрахунок середньої заробітної плати. При обчисленні середньої заробітної плати у всіх випадках її збереження та надання допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, за вагітністю та пологами включається: основна заробітна плата; доплати та надбавки (за надурочну роботу та роботу в нічний час); суміщення професій і посад; розширення зон обслуговування або виконання підвищених обсягів робіт робітниками-погодинниками; високі досягнення у праці, високу професійну майстерність; інтенсивність праці; керівництво бригадою; вислугу років та ін.; виробничі премії та премії за економію конкретних видів палива, електроенергії і теплової енергії; винагорода за підсумками річної роботи та вислугу років тощо. Премії включаються в заробіток того місяця, на який вони припадають згідно з розрахунковою відомістю на заробітну плату. При обчисленні середньої заробітної плати за останні два календарні місяці премії, які виплачуються за квартал і більш тривалий проміжок часу, включаються в заробіток у частині, що відповідає кількості місяців у розрахунковому періоді. У разі, коли число робочих днів у розрахунковому періоді відпрацьовано не повністю, премії, винагороди та інші заохочувальні виплати під час обчислення середньої заробітної плати за останні 2 календарні місяці враховуються пропорційно часу, відпрацьованому у розрахунковому періоді.

Одноразова винагорода за підсумками роботи за рік і за вислугу років включається до середнього заробітку шляхом додавання до заробітку кожного місяця розрахункового періоду 1/12 винагороди, нарахованої в поточному році за попередній календарний рік.

Із середньої заробітної плати нарахування виплат, що обчислюються за останні два місяці роботи, проводяться шляхом множення середньоденного (годинного) заробітку на число робочих днів/годин, а у випадках, передбачених чинним законодавством, календарних днів, які мають бути оплачені за середнім заробітком. Середньоденна (годинна) заробітна плата визначається діленням заробітної плати за фактично відпрацьовані протягом двох місяців робочі (календарні) дні на число відпрацьованих

робочих днів (годин), а у випадках, передбачених чинним законодавством, — на число календарних днів за цей період.

У випадках підвищення тарифних ставок і посадових окладів на підприємстві, в установі, організації відповідно до актів законодавства, а також за рішеннями, передбаченими в колективних договорах (угодах), як у розрахунковому періоді, так і в періоді, протягом якого зберігається середній заробіток, або періоді тимчасової непрацездатності, відпустки з вагітності та пологів заробітна плата, включаючи премії та інші виплати, що враховуються при обчисленні середньої заробітної плати, за проміжок часу до підвищення коригуються на коефіцієнт їх підвищення.

3.2.3. Види державної допомоги

Закон України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” від 21.11.1992 року № 2811-ХІІ зі змінами і доповненнями встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів, віку, стану здоров'я дітей тощо.

Призначаються такі **види державної допомоги**:

- 1) допомога з вагітності та пологів;
- 2) одноразова допомога при народженні дитини;
- 3) допомога з догляду за дитиною;
- 4) грошові виплати матерям (батькам), зайнятим доглядом трьох і більше дітей віком до 16 років;
- 5) допомога з догляду за дитиною-інвалідом;
- 6) допомога за тимчасовою непрацездатністю у зв'язку з доглядом за хворою дитиною;
- 7) допомога на дітей віком до 16 років (учнів до 18 років);
- 8) допомога на дітей одиноким матерям;
- 9) допомога на дітей військовослужбовців строкової служби;
- 10) допомога на дітей, які перебувають під опікою, піклуванням;
- 11) тимчасова допомога на неповнолітніх дітей, коли їх батьки ухиляються від сплати аліментів або коли стягнення аліментів неможливе.

Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми за цим Законом визначається Кабінетом Міністрів України.

Обчислення державної допомоги відповідно до статті 3. Державна допомога, передбачена пунктами 1 і 6 статті 2 цього Закону, обчислюється у процентах до розміру заробітку (доходу).

Державна допомога, передбачена пунктом 2 статті 2 цього Закону, обчислюється у кратному відношенні до розміру мінімальної заробітної плати.

Державна допомога, передбачена пунктами 3–5, 7–11 статті 2 цього Закону, обчислюється за установленними нормами в процентах до розміру мінімальної заробітної плати.

Фінансування державної допомоги відповідно до статті 6. Фінансування державної допомоги сім'ям з дітьми проводиться з ФССУ (п. 1, 2, 5, 6), Пенсійного фонду України, коштів державного і місцевих бюджетів та інших коштів у порядку, що визначається КМУ.

Допомога з вагітності та пологів призначається відповідно до статті 11 “Розмір допомоги”.

Допомога з вагітності та пологів надається:

- працюючим жінкам – у розмірі 100% заробітку;
- жінкам, які займаються підприємницькою діяльністю, в тому числі й на умовах індивідуальної (групової) оренди, або працюють в особистому селянському (фермерському) господарстві, – у розмірі 100% заробітку (доходу);
- жінкам-членам творчих спілок, творчим працівникам, які не є членами творчих спілок, а також тим, що працюють за авторським договором, – у розмірі 100% заробітку (доходу), який вони одержували за останнім місцем роботи;
- жінкам, зареєстрованим у державній службі зайнятості як безробітні не менше 10 місяців, – у розмірі мінімальної заробітної плати;
- жінкам, які навчаються з відривом від виробництва, – у розмірі місячної стипендії;
- жінкам із числа військовослужбовців, звільнених із Збройних Сил України, Прикордонних військ України, Служби безпеки України, військ цивільної оборони, інших військових формувань у зв'язку з вагітністю та пологами, – у розмірі 100% грошового забезпечення, обчисленого виходячи з окладу, який вони отримували до звільнення;
- жінкам-військовослужбовцям – у розмірі 100% грошового і натурального забезпечення;

– жінкам із числа осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ – у розмірі 100% грошового забезпечення.

Державна допомога, що надається сім'ям з дітьми, не підлягає оподаткуванню.

Одноразова допомога при народженні дитини. Право на одноразову допомогу при народженні дитини має сім'я у разі народження дитини.

У разі народження мертвої дитини допомога не призначається.

Розмір допомоги обчислюється відповідно до статті 17. Одноразова допомога при народженні дитини надається сім'ї у чотирікратному розмірі мінімальної заробітної плати матерям, які стали на облік у медичному закладі в ранні строки вагітності (до 12 тижнів), регулярно відвідували й виконували рекомендації лікарів, при народженні дитини надається додаткова допомога у двократному розмірі мінімальної заробітної плати.

У разі народження двох і більше дітей одноразова допомога призначається сім'ї на кожну дитину.

Умови призначення допомоги. Підставою для призначення одноразової допомоги при народженні дитини є довідка про народження дитини, видана органами РАГС для одержання допомоги, а для додаткової допомоги матерям, крім того, – довідка медичного закладу.

Органи, що призначають і здійснюють виплату допомоги. Одноразова допомога при народженні дитини призначається і виплачується органами соціального захисту населення за місцем проживання одного з батьків.

Одноразова допомога при народженні дитини виплачується сім'ї, якщо звернення про її призначення надійшло не пізніше шести місяців від дня народження дитини.

Допомога з тимчасової непрацездатності у зв'язку з доглядом за хворою дитиною.

Право на допомогу мають працюючі матері або один з працюючих членів сім'ї чи інша працююча особа у разі необхідності мають право на допомогу з тимчасової непрацездатності у зв'язку з доглядом за хворою дитиною віком до 14 років, але не більше як на 14 календарних днів.

Допомога з тимчасової непрацездатності надається одному із працюючих членів сім'ї чи іншій працюючій особі, яка здійснює догляд за дитиною на весь період захворювання.

3.3. Органи нагляду та контролю в системі державного пенсійного забезпечення

Відповідно до Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” № 1058-IV від 9 липня 2003 р., управління Пенсійним фондом здійснюється представниками держави, застрахованих осіб та роботодавців на основі паритетності. Органами управління Пенсійного фонду є правління і виконавча дирекція Пенсійного фонду.

Вищим органом управління Пенсійного фонду є правління. Правління Пенсійного фонду формується на основі паритетності представників держави, застрахованих осіб та роботодавців. До складу правління Пенсійного фонду входять по п’ять представників від держави, застрахованих осіб та роботодавців.

Строк повноважень членів правління Пенсійного фонду становить шість років. Член правління Пенсійного фонду не може бути обраний до складу правління на два строки підряд. Член правління може бути достроково відкликаний за поданням сторони, представником якої він є, або за поданням правління в разі:

- систематичного невиконання покладених на нього обов’язків;
- подання заяви про вихід із правління;
- якщо він перестав бути представником відповідної сторони;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- неможливості виконання покладених на нього обов’язків за станом здоров’я, підтвердженої відповідним медичним висновком;
- припинення громадянства України або виїзд за межі України на постійне місце проживання.

Повноваження члена правління Пенсійного фонду припиняються в разі його смерті.

Правління Пенсійного фонду очолює голова, який обирається з членів правління строком на два роки. Правління Пенсійного фонду здійснює свої функції шляхом проведення засідань. Засідання скликає голова правління, а в разі його

відсутності — один із його заступників відповідно до затвердженого правлінням Пенсійного фонду плану, але не рідше одного разу на квартал. Позапланові засідання правління Пенсійного фонду можуть проводитися з ініціативи його голови, наглядової ради Пенсійного фонду або на пропозицію більшості членів правління однієї з представницьких сторін чи на вимогу однієї третини членів правління Пенсійного фонду.

Перше засідання правління Пенсійного фонду проводиться не пізніше двох місяців після призначення повного складу правління. Засідання першого складу правління Пенсійного фонду скликає та відкриває керівник центрального органу виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики.

Рішення правління Пенсійного фонду, прийняте в межах його компетенції, є обов’язковим для виконання, у тому числі усіма страховиками та застрахованими особами, якщо воно їх стосується. Рішення правління оформлюються постановами.

Документи правління Пенсійного фонду зберігаються 15 років у архіві Пенсійного фонду з подальшою передачею на державне архівне зберігання.

Правління Пенсійного фонду:

- визначає поточні та перспективні задачі Пенсійного фонду;
- затверджує документи нормативного характеру;
- вибирає зі своїх членів голову правління Пенсійного фонду з двох його заступників;
- розглядає та затверджує бюджет Пенсійного фонду на наступний рік, зміни до нього, звіт про його виконання і після їх утвердження представляє Спостережній раді Пенсійного фонду та направляє Кабінету Міністрів України;
- визначає порядок надходження та обліку коштів Пенсійного фонду та Накопичувального фонду;
- здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, веденням та достовірністю обліку й звітності щодо їх надходження та використання;
- вирішує питання щодо формування та використання резерву коштів Пенсійного фонду для забезпечення його фінансової стабільності;
- спрямовує та контролює діяльність виконавчої дирекції Пенсійного фонду та підвідомчих їй територіальних органів;

- розглядає кандидатури й затверджує на посаду директора виконавчої дирекції Пенсійного фонду;
- затверджує чисельність працівників виконавчої дирекції Пенсійного фонду;
- затверджує заходи щодо підготовки та підвищення кваліфікації працівників виконавчої дирекції та територіальних органів Пенсійного фонду, їх атестації;
- затверджує умови і порядок проведення тендера щодо вибору аудитора та організацій, які здійснюють виплату й доставку пенсій;
- визначає уповноважений банк;
- затверджує щорічні звіти про діяльність Пенсійного фонду та оприлюднює їх в установленому нинішнім Законом порядку;
- здійснює інші функції, передбачені статутом Пенсійного фонду.

Постанови правління та інші документи нормативного характеру Пенсійного фонду, які стосуються прав та обов'язків громадян, належать державній реєстрації в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Виконавча дирекція Пенсійного фонду Виконавчими органами правління Пенсійного фонду є виконавча дирекція Пенсійного фонду та підвідомчі їй органи. Вона є постійно діючим виконавчим органом, який організує та забезпечує виконання рішень правління, діє від імені Пенсійного фонду в межах і в порядку, які визначаються його статутом та Положенням про виконавчу дирекцію Пенсійного фонду, та підзвітна правлінню Пенсійного фонду.

Виконавчу дирекцію Пенсійного фонду очолює директор. До посадових осіб виконавчих органів Пенсійного фонду належать: директор, заступники директора, керівники структурних підрозділів виконавчої дирекції Пенсійного фонду та начальники територіальних органів, які затверджуються правлінням Пенсійного фонду з поданням директора виконавчої дирекції Пенсійного фонду.

Виконавча дирекція Пенсійного фонду має право:

- отримувати безплатно від органів державної влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми влас-

ності, виду діяльності та господарювання та від фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності відомості, пов'язані з нарахуванням та сплатою страхових внесків, а також інші відомості, необхідні для виконання ними функцій;

- не частіше одного разу у календарний рік проводити планові, а також у випадках, передбачених законодавством, позапланові перевірки на будь-яких підприємствах;
- вимагати усунення виявлених порушень законодавства про порядок нарахування та сплати страхових внесків, здійснення фінансових операцій з коштами Пенсійного фонду та порядку їх використання;
- вилучати документи, що свідчать про заниження розміру заробітної плати та інших виплат, на які нараховуються страхові внески, або порушення порядку використання коштів Пенсійного фонду та Накопичувального фонду;
- застосовувати фінансові санкції, передбачені Законом;
- здійснювати інші функції, передбачені законодавством.

Наглядова рада Пенсійного фонду. Наглядова рада Пенсійного фонду створюється з метою здійснення контролю за виконанням Пенсійним фондом законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, статутних задач та цільового використання коштів Пенсійного фонду. До Спостережної ради, яка складається з 15 чоловік, входять представники від держави, застрахованих осіб та роботодавців.

Представники від держави призначаються і відкликаються Кабінетом Міністрів України, а представники застрахованих осіб та роботодавців обираються (делегуються) та відкликаються сторонами самостійно. Строк повноважень членів Наглядової ради складає шість років.

Член Наглядової ради достроково відкликається за поданням сторони, представником якої він є, у випадку:

- систематичного виконання покладених на нього обов'язків;
- подачі заяви про вихід із складу наглядової ради;
- якщо він перестав бути представником відповідної сторони;
- вступу в законну силу обвинувального вироку по відношенню до нього;

- неможливості виконання покладених на нього обов'язків за станом здоров'я, підтвердженої відповідним медичним висновком;
 - припиненням громадянства України або виїзду за межі України на постійне місце проживання.
- Повноваження члену Наглядової ради припиняються у разі його смерті.

3.4. Органи нагляду та контролю в системі недержавного пенсійного забезпечення

Для здійснення контролю за поточною діяльністю недержавного пенсійного фонду та вирішення основних питань його діяльності створюється **рада фонду** в кількості не менше п'яти чоловік. З числа членів ради фонду обираються голова та секретар ради фонду простою більшістю голосів.

Члени ради будь-якого фонду обираються на три роки з правом переобрання на наступний строк із числа осіб, які:

- 1) дієздатні;
- 2) відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України та статутом недержавного пенсійного фонду;
- 3) не були засуджені за навмисні злочини;
- 4) не були в останні сім років керівниками юридичних осіб, визначених банкрутами або які підлягали процедурі примусової ліквідації в період прибуття цієї особи на посаді керівника та ін.

Член ради фонду може скласти з себе повноваження достроково за власним бажанням.

Повноваження члена ради фонду зупиняються у разі:

- закінчення строку повноважень;
- вибуття із складу засновників фонду особи, представником якої був такий член ради фонду;
- надання членом ради фонду представнику або секретарю ради фонду заяви про вихід із складу ради фонду за власним бажанням;
- визнання судом члена ради фонду недієздатним;
- вступу в законну силу звинувачувального вироку суда відносно цього члена ради фонду;

- признання члена ради фонду судом без вісті відсутнім або померлим;
- подачі письмової вимоги учасниками фонду, які складають не менше 25 відсотків від загальної кількості учасників фонду, про відклик або переобрання члена ради фонду;
- смерті члена ради фонду.

Організаційно-технічне та матеріальне забезпечення діяльності ради фонду та проведення зборів засновників здійснюється адміністратором фонду за рахунок коштів, сплачених йому відповідно до вимог договору про адміністрування пенсійного фонду.

Рада фонду проводить свою діяльність у порядку, визначеному статутом Пенсійного фонду, та відповідно до вимог Закону України „Про недержавне пенсійне страхування”. Питання, віднесені нинішнім законом та статутом пенсійного фонду до компетенції ради фонду, не можуть бути передані у компетенцію виконавчих органів засновника (засновників) фонду, професійного адміністратора або будь-яких інших осіб.

Рада фонду має право здійснювати свої повноваження, якщо в його засіданні беруть участь більше половини загальної кількості його членів.

3.5. Державне регулювання рівня та якості життя населення

Соціальна сфера — підсистема національної економіки, тобто явища, процеси, види діяльності та об'єкти, які пов'язані з забезпеченням життєдіяльності суспільства, людини, задоволенням їхніх потреб та інтересів.

Соціальна політика держави виступає елементом життєздатності суспільства, його стабілізації та розвитку, а також консолідації, вона включає:

- регулювання соціальних відносин у суспільстві, регламентацію умов взаємодії суб'єктів економіки у соціальній сфері (в тому числі між роботодавцями і найманою робочою силою);
- вирішення проблеми безробіття та забезпечення ефективної зайнятості;
- розподіл і перерозподіл доходів населення;

- формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці й надання соціальних гарантій економічно активній частині населення;

- створення системи соціального захисту населення;
- забезпечення розвитку елементів соціальної інфраструктури (закладів освіти, охорони здоров'я, науки, культури, спорту, житлово-комунального господарства);
- захист навколишнього середовища тощо.

Методи впливу держави на розвиток соціальної сфери:

- правове забезпечення соціального захисту населення, прийняття відповідних законодавчих та нормативних актів;
- соціальні трансферти у вигляді різного виду соціальних субсидій;
- впровадження ефективної прогресивної системи оподаткування індивідуальних грошових доходів населення;
- прогнозування стану загальнонаціональних і регіональних ринків праці;
- створення мережі центрів служб зайнятості й бірж праці;
- встановлення соціальних і екологічних нормативів і стандартів; контроль за їх дотриманням;
- державні програми з вирішення конкретних соціальних проблем (боротьба з бідністю, освітні, медичні, екологічні та ін.);
- державний вплив на ціни та ціноутворення;
- обов'язкове соціальне страхування в різних формах;
- пенсійне забезпечення;
- розвиток державного сектору економіки та виробництво суспільних товарів і послуг;
- підготовка та перепідготовка кадрів;
- організація оплачуваних громадських робіт;
- соціальне партнерство.

Рівень і якість життя визначаються інтегрованими показниками соціально-економічного розвитку країн. Для визначення рівня життя в різних країнах експерти використовують *індекс людського розвитку (ІЛР)*. Цей показник запропонований ООН у 1990 р. як інтегрована оцінка рівня цивілізованості країни.

Індекс людського розвитку має такі складові:

- 1) тривалість життя населення;
- 2) рівень освіти;

3) обсяг ВВП на душу населення. Задані граничні значення для кожного показника:

- тривалість життя — 25–85 років;
 - рівень освіти — 0–100 (кількість років, які провів у режимі навчання після 15 років “середній громадянин”);
 - валовий внутрішній продукт (ВВП) — від 200 до 4000 дол. США.
- Низьким вважається ІЛР, менший за 0,5, високим — 0,9 -1. Економічна комісія ООН, оцінюючи життєвий рівень населення Європи, надає перевагу такому показнику, як кількість товарів та послуг, які населення змогло отримати. Еталонна величина складає 100%.

Рівень життя населення — ступінь задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб людей. *Індекс якості життя* характеризує:

- рівень освіти;
- медичного обслуговування;
- тривалість життя;
- ступінь зайнятості населення;
- його платоспроможність;
- доступ до політичного життя тощо.

Конкретними показниками є: кількість автомобілів, телефонів, квадратних метрів житла, лікарняних ліжок тощо на одну людину (на тисячу населення), якість медичного обслуговування, рівень шуму (в децибелах), швидкість руху в годину пік та ін.

Світова практика широко використовує і таку категорію, як **індекс вартості життя** — індекс роздрібних цін спеціального набору товарів і послуг, що входить у бюджет середнього споживача (споживчий кошик) і становить його прожитковий мінімум. В Україні у нормативно-законодавчих актах використовується поняття “межа малозабезпеченості”.

Межа малозабезпеченості — величина сукупного доходу на душу населення, який забезпечує непрацездатному громадянинуві споживання товарів та послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством.

Соціальний захист населення та реалізація конституційних гарантій громадян здійснюється завдяки виділенню фінансових ресурсів на утримання бюджетних галузей (охорона здоров'я, освіта, культура, фізична культура), де комерційна діяльність свідомо обмежена.

Завдання для перевірки знань

1. Контроль за діяльністю фондів соціального страхування.
2. Захист прав споживачів соціальних послуг.
3. Засоби державного нагляду за діяльністю фондів.
4. Організація та контроль за наданням соціальних послуг.
5. Роль та місце Кабінету Міністрів України в державному регулюванні розвитку соціального страхування.

Теми рефератів

1. Система управління фінансами сфери соціального страхування.
2. Фінансування сфери соціального страхування.
3. Фінансове забезпечення соціальних послуг.
4. Управління якістю соціальних послуг.
5. Органи нагляду та контролю в системі соціального страхування.
6. Координація діяльності фондів соціального страхування.
7. Менеджмент соціальних послуг.